

Filosof odmítá cenu? [1965]

V říjnu proběhla naším tiskem zpráva, že přední francouzský filosof a spisovatel, Jean-Paul Sartre, odmítl Nobelovu cenu za rok 1964, která mu byla udělena za „myšlenkově bohaté dílo, prodchnuté duchem svobody a hledání pravdy“. V odůvodnění se dále podtrhuje významný vliv J.-P. Sartra jako kritika své doby, jeho nekonformnost a hotovost bojovat za své názory.

Nepochybně patří k právům vyznamenaných, aby své vyznamenání odmítli. Rozhodující jsou motivy a důvody takového rozhodnutí. Ale právě Sartrovo odůvodnění nás přivádí k vážným pochybnostem. Jeho prohlášení švédskému tisku je konfúzní; budí také dojem, že v celém poněkud skandálním případě přece jenom některé ohledy Sartrovi nedovolily, aby řekl své pravé důvody. Ať už takové důvody skutečně má či nikoliv, jde o podivné „objasnění“, které více naznačuje než říká a v němž jsou četné rozpory. Nejprve slyšíme, že Sartrovy důvody se netýkají ani Švédské akademie, ani Nobelovy ceny samé, a potom čteme kritiku, že byl pominut Pablo Neruda a Louis Aragon a že cena byla udělena Pasternakovi před Šolochovem; Sartre upozorňuje na to, že udělení ceny dílu, které bylo zakázáno ve spisovatelově vlasti, nebylo vyváženo žádným gestem v opačném směru (snad poctou nějakému „rebelovi“ na Západě?). Uvádí také, že sám by byl cenu vděčně přijal, kdyby mu byla udělena v období alžírské války, když byl vydán „manifest stojednadvaceti“, a ne až teď po skončení boje; tím ovšem současně problematizuje svůj „vždycky odmítavý“ vztah ke všem oficiálním vyznamenáním. Naznačuje, jako by snad někdo očekával, že se za 250.000 švédských korun vzdá svých zásad; to je bod zvláště antipatický, neboť v celém prohlášení jej Sartre nedokládá ničím jiným, než že si přečetl ve *Figaro Littéraire*, že „se mu nebude mít za zlé jeho sporná politická minulost“. Sartre zdůrazňuje, že jde jen a jen o jeho stanovisko a že v žádném případě nejde o kritiku těch, jimž byla cena v minulosti udělena, že naopak k mnoha z nich chová velikou úctu a obdiv. Ale odkud takový relativismus zásadového muže? Proč odmítá Sartre dát se „koupit“, ale nechce obviňovat nikoho z dosavadních laureátů, že se dali také koupit? Je snad jeho případ zcela odlišný? Proč tedy své odmítnutí zdůvodňuje obecně svým pojetím práce spisovatele? Cožpak toto jeho pojetí může koexistovat s jinými pojetími, aniž se s nimi střetlo? Přihlédněme k tomuto pojetí blíže.

Sartre prohlašuje, že se nechce stát institucí; a to by se prý stalo, kdyby cenu přijal. Spisovatel, který zaujímá politická, společenská a literární stanoviska, má v jeho pojetí jednat „toliko s použitím svých vlastních prostředků, to jest psaného slova“. Tato romantická etika „čistého rozhodnutí“ však je teoreticky chybná a prakticky selhává. Ani Sartre by se bez nejrozmanitějších institucí a organizací nemohl obejít (začínajíc už nakladatelem a jeho reklamou). Proč jich nepoužít ve vší svrchovanosti? Sartre říká, že přijetím ceny by ve svých příštích rozhodováních zavazoval instituci, která ho vyznamenala, že by strhoval s sebou celou Nobelovu cenu jako instituci. Proč z toho nemá mít strach spíše Švédská královská akademie? Sartrovi prý připadá méně nebezpečné cenu odmítnout než ji přijmout. Z čeho soudí, že nebezpečí je výhradně nebo větší měrou právě na jeho straně?

Osobně si Sartrova působení vážím a považuji je v mnoha ohledech za šťastné, i když s jeho filosofií v důležitých bodech nesouhlasím. Jeho důraz na potřebu dialogu odlišných koncepcí a mírového řešení mezinárodních problémů vyvolává ve mně stejné sympatie jako mezi naprostou většinou ostatních lidí. Na jeho posledním rozhodnutí však se mi nepodařilo

najít nic dobrého. Ovšem, i velikáni mají své slabé chvíle; jen z nich nesmějí dělat víc, než čím skutečně jsou. Na tomto světě není v lidských silách nějaké „čisté rozhodnutí“; na každém našem rozhodnutí ulpí i prach a špína. Také prach a špína institucí. A přece pokrok lidskosti spočívá nikoliv v odmítání institucí, ale v jejich použití svobodným, svrchovaným člověkem, který nedovolí přerůst služebné funkci institucí v nějakou nadvládu. Oficiální ceny mají nepochybně své stinné stránky – jako všechna lidská opatření a zařízení. Na velikém člověku však můžeme, mám za to, žádat tolik suverénní odvahy, aby mohl Nobelovu cenu přijmout, zvláště nemůže-li uvést podstatnější důvody, než které uvedl Sartre. A to tím spíše, že jsou okolnosti, v nichž je nepochybně třeba projevit statečnost a odvahu podstatně větší.

A ještě jedna věc mě zarazí: že mohl Sartre odmítnout cenu v roce, kdy byla udělena také Martinu Lutheru Kingovi?